

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра практичної психології

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри

Л.А. Варава
Л.А. Варава

«27» серпня 2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВДП 2.2.3. ПСИХОЛОГІЯ (ЗАЛЕЖНОСТЕЙ)

освітньо-професійна програма «Практична психологія»

спеціальність 053 «Психологія»

Факультет філології та масових комунікацій

2020-2021 рік

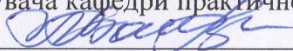
Робоча програма з дисципліни **Психологія (залежностей)** для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти ОП «Практична психологія» спеціальності 053 «Психологія» денної та заочної форми навчання II курсу ОС «Магістр»

Розробники:

Варава Л.А., кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри практичної психології

Протокол від «27» серпня 2020 року, № 1

В.о. завідувача кафедри практичної психології
 (Варава Л.А.)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки (шифр і назва)	Вибіркова компонента ОП Дисципліна професійної підготовки	
Модулів – 2	Назва ОП «Практична психологія»	Рік підготовки	
Змістових модулів – 2		2-й	2-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання – не передбачене робочим навчальним планом	Спеціальність 053 «Психологія»	Семестр	
Загальна кількість годин – 90			
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента - 4	Освітній ступінь «Магістр»	Лекції	
		14	6
		Практичні, семінарські	
		16	6
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		59 год.	77 год.
		Індивідуальні завдання	
		1 год.	1 год.
Вид контролю			
залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 0,5 %

для заочної форми навчання – 0,25%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Основна *мета курсу*: засвоєння студентами основних причин і рівней виникнення залежностей у особистості та методів психологічної корекції залежної поведінки; ознайомлення з основними психотехнічними прийомами в роботі з залежними і співзалежними особами, обговорення та вирішення практичних завдань, що стоять перед психологами, які використовують у своїй діяльності різні прийоми психологічного консультування, психокорекції та психотерапії.

Завдання курсу:

- надати уявлення щодо психології залежності як самостійної проблематики у психології;
- проаналізувати сучасні концепції формування залежної поведінки у контексті феномену єдності залежних розладів;
- охарактеризувати основні види адиктивної поведінки та методи їхньої психологічної діагностики;
- розкрити основні теоретичні моделі, закономірності, чинники та механізми розвитку залежної поведінки людини;
- розглянути основні принципи психологічної корекції залежних розладів;
- розкрити специфіку проблем окремих груп осіб, яким властиві певні прояви залежної поведінки;
- ознайомити з особливостями психологічної допомоги особам при різних формах залежної поведінки.

Місце навчальної дисципліни в освітній програмі. Навчальна дисципліна «Психологія (залежностей)» відноситься до циклу практичної підготовки за вибором студента для освітньої програми «Практична психологія». В програмі зазначено, що курс спрямований на набуття практичних навичок в роботі з розладами в поведінці особистості, формування вмінь адекватно підбирати методи корекції та терапії.

Передумови для вивчення дисципліни. Вивченню дисципліни має передувати опанування змістом навчальних дисциплін: Внутрішньо особистісний конфлікт, Психологія конфлікту, Практикум (інтегративний), Екологічна психологія, Групова психотерапія та допомога в екстремальних ситуаціях.

Результати навчання. У ході вивчення курсу здобувачі ОП «Практична психологія» набувають наступні компетенції:

Загальні компетенції: здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК 1); уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми (ЗК 4); цінування та повага різноманітності та мультикультурності (ЗК 5); здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів) (ЗК 6); здатність діяти соціально відповідально та свідомо (ЗК 7).

Спеціальні компетенції: здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та / або практики (СК 1); здатність обирати і застосувати валідні та

надійні методи наукового дослідження та/або доказові методики і техніки практичної діяльності (СК 3); здатність здійснювати практичну діяльність (тренінгову, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну та іншу залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік (СК 4); здатність організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології (СК 5); здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності (СК 7); здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями (СК 9); здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях (СК 10).

Відповідно до набуття загальними та спеціальними компетенціями у студентів формуються наступні результати навчання:

- здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливих знань із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ПР 1);
- робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій (ПР 4);
- розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість (ПР 5);
- розробляти просвітницькі матеріали та освітні програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість (ПР6);
- оцінювати ступінь складності завдань діяльності та приймати рішення про звернення за допомогою або підвищення кваліфікації (ПР 8);
- вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності (ПР 9);
- здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності (ПР10);
- Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності (ПР11).

Форма контролю знань та вмінь – залік

3. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1.

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЇ ЗАЛЕЖНОСТІ

Тема 1. Визначення феномену залежності. Класифікації залежностей.

Актуальність та соціальна значущість проблеми вивчення адиктивної (залежної) поведінки. Історія досліджень адиктивної поведінки. Медичний та

психологічний підходи до проблеми залежності. Психологічні теорії виникнення залежностей (психодинамічні, біхевіоральні, соціокультурні). Роль суспільства і культурно-історичних стереотипів у формуванні залежностей.

Тема 2. Закономірності розвитку залежностей.

Сутність адиктивної поведінки. Етапи розвитку адиктивної поведінки. Єдність залежних розладів. Співвідношення понять «залежність», «співзалежність» та «контрзалежність». Види адиктивної реалізації (коротка характеристика). Кроскультурні відмінності залежної поведінки. Механізм формування залежності. Основні етапи та їх характеристика («порочне коло»). Умови запуску залежної поведінки. Соціальні і особистісні наслідки адиктивної поведінки

Тема 3. Чинники та механізми формування залежних розладів.

Чинники формування залежної поведінки: біологічні (вплив генотипу, нейрофізіологічні особливості), соціальні (вплив сімейної соціалізації, ЗМІ, релігії, освіти, тощо), психологічні (вплив деформації структури особистості, акцентуацій характеру). Нейрофізіологічні моделі формування залежних розладів: концепція нагороди (І. П. Анохіної), концепція оптимуму активації (Е. В. Мельник). Психологічні моделі формування залежних розладів: «зсув мотиву на мету» (Б. С. Братусь), концепція Ц. П. Короленка, концепція залежної особистості В. Д. Менделевича, еволюційний підхід Б. Уайнхолда (стадії розвитку залежності), психодинамічний підхід до залежності: залежність як результат впливу інфантильної травматизації (Л. Бурбо), залежність як прояв характерологічної структури особистості (підхід С. Джонсона до типології характерів), співвідношення між первинною та вторинною залежністю – підхід А. Янова (залежність як захист від первинного болю), залежність як засіб подолання внутришньоособистісного конфлікту (Х. Кохут, Г. Крістал).

Тема 4. Діагностика особистісної схильності до залежностей.

Пошук критеріїв залежності. Проблема необхідних та достатніх ознак залежності. Основні риси залежної особистості. Поняття розладу особистості, диференційні критерії розладу особистості залежного типу. Методики психологічної діагностики залежності: опитувальник Б. Уайнхолда для діагностики міжособистісної залежності, методика В. Д. Менделевича «Схильність до залежної поведінки», опитувальник «Персональний автопортрет» Дж. Олдхема та Л. Морріс для діагностики розладів особистості.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2. ВИДИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Тема 5. Хімічні залежності.

Алкоголізм: термінологія та класифікація. Клінічна картина: стадії розвитку хвороби, підлітковий алкоголізм, алкоголізм у жінок. Патогенетичні механізми розвитку алкоголізму. Психологічні чинники формування алкогольної адиктивної поведінки: мотивація зловживання алкоголю,

особистісні риси хворих на алкоголізм, акцентуації характеру, що сприяють розвитку алкоголізму, вплив сім'ї. Лікування та реабілітація хворих на алкоголізм. Наркоманія: термінологія та класифікація психоактивних речовин. Синдромологія наркоманії: наркотичне сп'яніння, синдром зміненої реактивності, синдром фізичної залежності, синдром психічної залежності. Розвиток наркоманії. Психологічні чинники формування наркоманії: мотивація вживання наркотиків, особистісні риси хворих на наркоманію, акцентуації характеру, що сприяють розвитку наркоманії, вплив сім'ї. Лікування та реабілітація хворих на наркоманію.

Тема 6. Нехімічні (поведінкові) залежності.

Критерії нехімічних залежностей (І. Маркс). Ігрова залежність (гемблінг). Стадії розвитку гемблінгу. Особистісні риси патологічних гемблерів. Комп'ютерна адикція як вид залежності. Труднощі міжособистісного спілкування та Інтернет-адикція, особистісні риси залежних від комп'ютера. Сексуальна адикція та сексуальні девіації, особистісні риси секс-залежних, стадії розвитку сексуальної залежності. Сексуальна залежність та сексуальні комплекси у європейській культурі. Харчова залежність та її основні ознаки. Особистісні риси залежних від їжі. Харчова залежність та механізми стресу. Порушення інстинкту травлення: булімія, нервова анорексія. Работогольна (трудогольна) адикція. Трудоголізм та адиктивні організації. Особистісні риси трудоголиків. Спортивна залежність. Любовні адикції. Інші нехімічні залежності: парасуїцидальна поведінка, фанатизм, шопінг, гаджет-адикції, духовний пошук.

Тема 7. Міжособистісна залежність

Міжособистісна залежність як первинна форма залежності. Розвиток первинної залежності в онтогенезі людини: потреба у залежності у концепціях Е. Фромма, Дж. Боулбі та М. Ейнсуорт. Міжособистісна залежність у дорослому віці та побудова міжособистісних стосунків. Феномен любові у психології та філософії (Ж.-П. Сартр, Л. Бінсвангер, М. Босс, В. Франкл, Е. Фромм, І. Ялом, А. Маслоу), порушення любовних взаємин: невротична потреба в любові (К. Хорні), стосунки подружньої залежності (Н. Г. Гаранян, А. Б. Холмогорова). Форми залежної (невротичної) любові: токсична любов (П. Меллоді), любов-залежність (В. Сатір), любов-манія (С. Піл, А. Бродски), любов-прихильність (П. Шавер, К. Хейзан, Д. Бредшоу). Чинники розвитку стосунків міжособистісної залежності.

Тема 8. Методи психологічної корекції адиктивних розладів

Засади психологічного підходу до корекції залежності. Принципи корекції адиктивних розладів. Соціально-психологічна програма ресоціалізації залежної особистості. Багатовимірність симптомокомплексу залежності. Поняття симптомокомплексу емоційного холоду у міжособистісних стосунках та його психологічна корекція. Техніки опрацювання залежних стосунків.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п/с	лаб	інд	с.р		л	п/с	лаб	інд	с.р
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Змістовий модуль 1. Загальні питання психології залежності												
Визначення феномену залежності. Класифікації залежностей.	10	2	2	-	-	6	10	2	1	-	-	8
Закономірності розвитку залежностей.	10	2	2	-	-	6	10	1	1	-	-	8
Чинники та механізми формування залежних розладів.	12	2	2	-	-	8	12	1	1	-	-	10
Діагностика особистісної схильності до залежностей	10	-	2	-	-	8	12	-	1	-	-	10
Разом за змістовим модулем 1	42	6	8	-	-	28	44	4	4	-	-	36
Змістовий модуль 2. Види адиктивної поведінки												
Хімічні залежності.	10	2	2	-	-	6	10	1	-	-	-	10
Нехімічні (поведінкові) залежності	10	2	2	-	-	6	10	1	-	-	-	10
Міжособистісна залежність	12	2	2	-	-	8	11	-	-	-	-	9
Методи психологічної корекції адиктивних розладів	16	2	2	-	1	11	15	2	-	-	1	12
Разом за змістовим модулем 2	48	8	8	-	1	31	46	2	2	-	1	41

5. Темі семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Визначення феномену залежності. Класифікації залежностей.	2	1
2	Закономірності розвитку залежностей.	2	1

	психології		
3	Чинники та механізми формування залежних розладів.	2	1
4	Діагностика особистісної схильності до залежностей	2	1
5	Хімічні залежності	2	-
6	Нехімічні (поведінкові) залежності.	2	-
7	Міжособистісна залежність	2	-
8	Методи психологічної корекції адиктивних розладів	2	2

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Визначення феномену залежності. Класифікації залежностей.	5	6
2	Закономірності розвитку залежностей	5	6
3	Чинники та механізми формування залежних розладів	5	6
4	Діагностика особистісної схильності до залежностей	5	6
5	Хімічні залежності	5	6
6	Нехімічні (поведінкові) залежності	5	6
7	Міжособистісна залежність	5	7
8	Методи психологічної корекції адиктивних розладів	5	7
9	Залежність як проблема психологічної адаптації	5	6
10	Залежність як проблема мотивації	4	7
11	Психологія лікувального процесу залежності	5	7
12	Психологічне консультування і психотерапія залежних	5	7
	Разом	59	77

7. Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання виконується здобувачем за власним вибором згідно професійного інтересу.

1). Практична робота «Взаємозв'язок розладів особистості та розладів поведінки» спрямована на вивчення методів психологічної діагностики особистісної схильності до залежної поведінки. Робота передбачає тестування 3-х досліджуваних за допомогою наступних методик: опитувальника міжособистісної залежності Б. Уайнхолда, методики «Схильність до залежної поведінки» В. Д. Менделевича та «Персональний

автопортрет» Дж. Олдхем, Л. Морріс. Студенту потрібно здійснити аналіз отриманих результатів з погляду взаємозв'язку розладів особистості та залежних розладів. Отримані результати необхідно оформити у звіт, у якому потрібно висвітлити мету роботи, зробити опис психодіагностичних методів, характеристику досліджуваних, розкрити основні результати та сформулювати висновки.

2). Реферативна робота «Класифікація та вплив психоактивних речовин (ПАР) на психіку людини» складається з 2-х завдань:

Завдання 1. Класифікація психоактивних речовин (різні підходи).

Завдання 2. Розгляд впливу будь-якої обраної групи ПАР на психіку та поведінку людини:

- алкоголь;
- стимулятори (кокаїн, кофеїн, амфетаміни, ефедрін);
- галюциногени (каннабінноїди, ЛСД, рослинні галюциногени, тощо);
- седативні й снотворні засоби;
- летючі розчинники;
- опіюїди;
- гашиш;
- нікотин.

Реферативна робота «Характеристика нехімічних залежностей» складається в індикативному реферуванні (розширеному анотуванні) монографій, збірників праць, збірників доповідей, а також наукових статей (теоретичних, експериментальних, методичних, описових, оглядових, тощо) за темою «Нехімічні залежності». Студенту потрібно розглянути класифікацію нехімічних (поведінкових) залежностей у сучасній літературі та підготувати детальний опис одного обраного виду нехімічної адикції зі списку наведеного нижче:

- нервова анорексія;
- булімія;
- сексуальна адикція;
- гемблінг;
- комп'ютерна залежність (кібер-адикція);
- трудового залежність;
- спортивна залежність;
- релігійна залежність;
- технологічні залежності (Інтернет-залежність, залежність від мобільних телефонів, телебачення);
- фанатизм;
- адикція стосунків;
- міжособистісна залежність;
- залежність у подружніх стосунках;
- залежна любов: токсична любов, любов-манія, любов-залежність, любов-прихильність.

8. Методи навчання

Курс в методичному плані являє собою поєднання лекцій, семінарських занять та самостійної роботи. Викладання курсу передбачає проведення лекційних занять та виконання завдань до самостійної роботи, спрямованих на опрацювання наукової літератури з проблем психології залежності та виконання практичних робіт із використанням психодіагностичних методик.

Клініко-психологічний аналіз залежних осіб, психологічна діагностика, групові дискусії, елементи психологічного тренінгу з демонстрацією практичних вправ є провідними компонентами в освоєнні досліджуваної дисципліни. Кожне заняття умовно поділяється на монологічну (лекція) і діалогічну (демонстрація, дискусія, вправи) частини. Активні форми роботи становлять особливу навчальну психотехнічну систему і взаємопов'язані між собою.

9. Критерії оцінювання

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і має на мету перевірку рівня підготовленості здобувачів до виконання конкретної роботи. Форма проведення поточного контролю під час навчальних занять визначається викладачем, що проводить заняття.

Модульний контроль теоретичних знань і практичних навичок проводиться наприкінці змістовного модулю за рахунок аудиторних годин і має на меті перевірку засвоєння студентом певної сукупності вмінь, що формує цей модуль. Модульний контроль реалізується шляхом узагальнення результатів поточного контролю знань і проведення контрольних заходів.

Результати опрацювання семінарських занять та оцінки поточного контролю (тестові задачі та індивідуальні роботи) реєструються в журналі викладача. Сума набраних балів має скласти не менше 60 балів. Це відповідає мінімальній оцінці для отримання заліку (результат E за шкалою ECTS).

10. Засоби оцінювання

Під час вивчення навчальної дисципліни застосовується поточний контроль, за результатами якого (сумі отриманих балів) проставляється залік (за фактом виконаних робіт). Поточний контроль здійснюється у формі контролю систематичності активності роботи здобувачів протягом семестру під час вивчення програмного матеріалу дисципліни, зокрема: виступи з доповідями та виконання тестових завдань на семінарських заняттях, виконання практичних завдань; участь в обговоренні питань з певної теми; відповіді на запитання викладача; підготовка індивідуальних завдань.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота								ІНДЗ	Сума
Змістовий модуль №1				Змістовий модуль № 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		
8	8	9	10	8	8	9	10	30	100

T1, T2, T3 ... T8 – теми змістовних модулів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення

Виконання завдань на семінарських заняттях передбачено в аудиторії, яка обладнана комп'ютерною технікою, в якій є доступ до мережі Інтернет, мультимедійний проєктор, екран, дошка, що дозволяє оволодівати вміннями створення інформаційного продукту у вигляді документа, пошуку та опрацюванню інформацію, використовувати мультимедійні презентації, наочний матеріал тощо.

12. Методичне забезпечення

1. Варава Л.А. Психологія (залежностей): робоча програма з навчальної дисципліни / Л.А. Варава. – Маріуполь: МДУ, 2020. – 14с.

13. Рекомендована література

Базова

1. Бурлачук Л. Ф. Психотерапия: учебник для вузов (психологические модели) / Л. Ф. Бурлачук, А. С. Кочарян., М. Е. Жидко – СПб.: Питер, 2009. – 496 с.
2. Змановская Е. В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения): Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е.В. Змановская – 2-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 288 с.
3. Клиническая психология: учебник / Под ред. Б. Д. Кавасарского. – СПб.: Питер, 2002. – 960 с. Комер Р. Основы патопсихологии – / Рональд Комер. – М.: Прайм- Еврознак, 2005. – 640 с.
4. Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки. Навчальний посібник – / Максимова Наталія Юрьевна. – К.: Видавничо- поліграфічний центр «Київський університет», 2002. – 308 с.
5. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения / ВюД.Менделевич Владимир Давыдович. – СПб.: Речь, 2005. – 445 с.
6. Руководство по адиктологии / под. ред. проф. В.Д. Менделевича. – СПб.: Речь, 2007. – 768 с.
7. Шабанов П. Д. Основы наркологии. / П.Д. Шабанов. – СПб.: Лань, 2002. – 560 с.

Додаткова

1. Балинт М. Базисный дефект: Терапевтические аспекты регрессии / Микаэл Балинт / Пер. с англ. Агарков В. А., Кравец С. В. – М.: «Когито-Центр», 2002. – 526 с.
2. Братусь Б. С. Аномалии личности / Б.С. Братусь. – М.: Мысль, 1988. – 301 с.
3. Бурбо Л. Пять травм, которые мешают быть самим собой / Лиз Бурбо / Перевод В. Трилиса. – К.: «София» – М.: «Гелиос», 2001 – 168 с.
4. Варга А. Я. Системная семейная психотерапия / А.Я. Варга Яковлевна – СПб.: Речь, 2001.–144 с.
5. Гуртова І. В. Особливості структурної організації та функціонування у залежності особистості / Гуртова Інга Віталіївна. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук 19.00.01 / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Х., 2010 – 19 с.
6. Джонсон С. М. Психотерапия характера: практ. рук / Стивен М. Джонсон. – М.: Центр психологической культуры, 2001. – 355 с. – (Техники психотерапии).
7. Кернберг О. Ф. Отношения любви: норма и патология. / Отто Ф. Кернберг. – Пер. с англ. М. Н. Георгиевой. – М.: Независимая фирма «Класс», 2000. – 256 с.
8. Коркина М. В. Нервная анорексия. Учеб. пособие для мед. ин-тов / М. В. Коркина, М. А. Цивилько, В. В. Марилов – М.: Медицина, 1986. – 176 с.
9. Короленко Ц. П. Социодинамическая психиатрия. Практическое руководство / Ц. П. Короленко, Н. В. Дмитриева – М.: Академический Проект, 2000. – 460

с.

10. Котляров А. В. Другие наркотики, или Homo addictus: Человек зависимый / Котляров Андрей Викторович. – М.: Психотерапия, 2006. – 480 с.
11. Коцар А. В. Особливості психосексуального розвитку хворих на невроз жінок, що знаходяться у відносинах подружньої залежності / А.В. Коцар. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук 19.00.04 / Київський національний університет імені Т. Шевченка. – К., 2002. – 19 с.
12. Кочарян А. С. Психотерапия сексуальных расстройств и супружеских конфликтов / А. С. Кочарян, Г. С. Кочарян – М.: Медицина, 1994. – 224 с.
13. Кочарян А. С. Психометрическая оценка методики диагностики зависимости Б. Уайнхолда / А. С. Кочарян, Е. В. Фролова, Н. А. Смахина // Вісник Харківського національного університету. Серія психологія. – 2006. – № 718. – С. 47-51.
14. Кочарян А. С. Оценка эффективности методики Б. Уайнхолда для диагностики межличностной зависимости у мужчин / А. С. Кочарян, Е. В. Фролова, И. В. Гуртовая // Проблеми емпіричних досліджень у психології. – 2009. – Вип.3. – С. 356-363.
15. Кочарян А. С. Психологические модели зависимых расстройств / А. С. Кочарян, В. В. Коровицкая, М. Е. Жидко, И. А. Кочарян // Вісник Харківського університету. Серія психологія. – 2004. – № 617. – С. 92- 96.
16. Кочарян А. С. Токсическая любовь как форма патологии супружеских отношений / А. С. Кочарян, Р. П. Федоренко // Вісник Харківського університету. Серія психологія. – 1998. – № 419. – С. 87-91.
17. Леонова Л. Г. Вопросы профилактики аддиктивного поведения в подростковом возрасте / Л. Г. Леонова, Н. Л. Бочкарева – Новосибирск, 1998. – 41 с.
18. Личко А. Е. Подростковая наркология / А. Е. Личко, В. С. Битенский – Л.: Медицина, 1991. – 304 с.
19. Мак-Вильямс Н. Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе / Ненси Мак-Вильямс / Пер. с англ. – М.: Независимая фирма «Класс», 1988. – 480 с.
20. Пил С. Любовь и зависимость / Стентон Пил, Арчи Бродски / Пер. с англ. – М.: Институт Общегуманитарных исследований, 2005. – 384 с.
21. Поттер-Эфрон Р. Стыд, вина и алкоголизм: клиническая практика / Роналд Поттер-Эфрон / Пер. с англ. – М.: Институт общегуманитарных исследований, 2002. – 416 с.
22. Психология и лечение зависимого поведения / Под ред. С. Даулинга / Пер. с англ. Р. Р. Муртазина – М.: Независимая фирма «Класс», 2000. – 240 с.
23. Уайнхолд Б. Освобождение от созависимости / Берри Уайнхолд, Джений Уайнхолд / Перевод с англ. А. Г. Чеславской. – М.: Независимая фирма «Класс» – 224 с.
24. Уайнхолд Б. Противозависимость: бегство от близости / Берри Уайнхолд, Джений Уайнхолд / пер. с англ. Е. Бабенко, Г. Смолин. – Каменец-Подольский: Аксиома, 2009. – 328 с.

25. Фролова Є. В. Психологічні чинники і динаміка формування стосунків міжособистісної залежності у жінок / Фролова Євгенія Валеріївна. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук 19.00.01. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2008 – 19 с.

15. Інформаційні ресурси

1. <http://magic-muse.ru/psihologiya-zavisimosti/>
2. <http://bukvar.su/psihologija/83092-Psihologicheskie-osobennosti-nehimicheskikh-zavisimostey.html>
3. <http://psycabi.net/psikhologiya-krasoty-i-zdorovya/psikhologiya-zavisimostej>
4. <http://newme.com.ua/prichini-viniknennya-zalezhnostej/>
5. <http://r.bookap.info/work/2593/Psixologiya-zavisimostej>
6. <http://franyk.com/info/s/cat/likuvannya-zalezhnostey>
7. <http://ksuonline.kspu.edu/course/view.php?id=540>

